

Makale Türü: Araştırma

YOKSUL ÇEVREDE BÜYÜYEN ÇOCUKLARIN AİLELERİNİN SOSYODEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ: BAĞCILAR ÖRNEĞİ

Burak KÜSMEZ

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi / Sosyal Çalışmacı,
burak.kusmez34@gmail.com

■ **Özet** Bu çalışma, Bağcılar ilçesinde ikamet eden ve yoksul bir ailede yetişen çocukların, ailelerinin sosyo-demografik özelliklerini ve yoksulluğa olan etkilerini anlamak amacıyla yapılmıştır. Çalışmada Bağcılar ilçesi evren, Bağcılar ilçesinin çeşitli mahallelerinde yaşayan bireyler ise örneklem olarak belirlenmiş, örneklem seçimi tesadüfi olarak yapılmıştır. Çalışma sonucunda, yoksulluğun daha çok kadınlar üzerinde yoğunlaştığı, eğitimin yoksulluğu doğrudan etkilediği, işsizliğin yoksulluğa sebep olduğu ancak bir çalışan yoksulluğundan da bahsedilebileceği kanısına varılmıştır. Ayrıca çocukların yoksulluk kaynaklı çeşitli haklardan mahrum kaldığı gibi bilgiler edinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, çocuk yoksulluğu, işsizlik

Sociodemographic Characteristics of the Children of Poor Families: Example of Bağcılar

■ **Abstract** This study is conducted in order to comprehend the socio-demographic characteristics of the children of poor families living in Bağcılar province and its effects on poverty. In the study, the Bağcılar district is universe and the individuals living in various neighborhoods of Bağcılar district are determined as the sample and the sampling choice is random sampling. Results show that women are affected by poverty more and education directly affects poverty. It is also revealed that unemployment causes poverty, yet working poverty still exists. Moreover due to poverty children are deprived of various rights.

Keywords: Poverty, child poverty, unemployment

GİRİŞ

Kelime anlamına bakıldığında yoksul, kendisini geçindirmek için maddi güce ya da rahat bir hayat sürdürebilmek için lazım olan gereçlere sahip olmayan kişidir. Yoksulluk kavramı ise, yaşamak için gerekli olan imkanlara sahip olamama durumudur (Aktan ve Vural, 2002, s. 1-2).

Yoksullukla ilgili her toplumda ve her koşulda geçerli olan, tartışılmaz bir tanım yapılamamıştır. Genelde, hayatını devam ettirebilmek için lazım olan iktisadi olanaklardan mahrum kimselere yoksul denmiştir. Yani yoksulluğun kriterlerini hayat koşullarıyla belirlemek mümkündür. Bu koşulların da toplumdan topluma “mutlak veya görelî” olarak farklı olduğu söylenebilir (Daşlı, 2015, s. 137).

Dündar'a göre yoksulluk; "genel olarak yeterli kaynak ve gelir sahibi olmama durumuyken; insan yaşantısının onurlu bir şekilde sürdürülebilmesi için gerekli olan gıda, su, giyecek, barınma, sağlık hizmetleri ve güvenlik gibi temel insani gereksinimlerden yoksun olmaktır" (Dündar, 2011, s. 118). Hacımahmutoğlu'na göre; "en basit tanımıyla yoksulluk bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayamamaları durumudur." Ancak yoksulluğu tanımlarken görülen farklılıkların sebebi toplumlara göre ana gereksinimlerin farklı olmasıdır denebilir (Hacımahmutoğlu, 2011, s. 13).

Yoksulluk giderek evrensel bir hal almaya başlayınca küresel kurumların da ilgi alanına girmiştir. Bu çerçevede örneğin; Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'na göre yoksulluk, "kişinin sahip olduğu gelirin günlük alması gereken gıdaya ve gıda dışındaki ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalma durumudur" (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı [UNDP], 1993, s. 225, akt. Daşlı, 2015, s. 137). Yine Dünya Bankası'na göre ise yoksulluk; "açlık, hastalık başlangıcı, okula gidememek ya da nasıl okuyacağını bilememek, işinin olmaması, günlük yaşamın sürdürülememesi, gelecek korkusunun bulunması, çocuk ölümlerinin fazla olması, güvence eksikliği, güçsüzlük ve özgürlükler bakımından sınırlandırılmış olma durumudur" (World Bank, 2010, akt. Daşlı, 2015, s. 137).

Özetle tanımlara bakıldığında yoksulluk kriterlerinin farklı olduğunu, küresel kurumların yoksulluğu tanımlarken bütün boyutlarıyla ele aldığını söylemek mümkündür. Tüm tanımlarda öncelikle insanın kendisine yetebilmesine, sonrasında ise ruhsal durumlara vurgu yapılmıştır. Yani öncelikle maddiyata sonrasında ise maneviyata atıfta bulunulmuştur.

Yoksulluğun Türleri

Yoksulluk türleri bu bölümde; mutlak, görel ve insani başlıkları altında incelenmiştir.

Mutlak Yoksulluk

"Hane ya da bireylerin yaşamlarını fiziksel olarak sürdürebilmeleri için ihtiyaç duyulan minimum tüketim seviyesi, mutlak yoksulluk olarak tanımlanır." Yani "mutlak yoksulluğun" belirlenebilmesi için kişilerin asgari geçim şartlarının hesaplanması gerekir (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2008a, s. 33).

Bir yoksulluk türünün mutlak olabilmesi için insanın hayatta kalabilmek için ihtiyaç duyduğu asgari seviyedeki gıda ve gıda miktarının enerjisel değeri hesaplanır. Uluslararası kıyasların yapılabilmesi için kullanılır. Yani böylece ülkelerin iktisadi ya da çeşitli şartları görmezden gelinir ve ortak bir "global yoksulluk sınırı" oluşturulmaya çalışılır (Aktan ve Vural, 2002). Her ne kadar ortak bir sınır belirlenmeye çalışılsa da bu sınır ülkelerin iktisadi durumlarına göre değişkenlik gösterir (Çetin ve Öztürk, 2009, s. 2665).

Buna göre bir insanın hayatta kalabilmesi için ortak olarak belirlenmiş enerji değeri 2400 k/cal'dir. Bunun ülkelere göre parasal değerleri ise; "az gelişmiş

ülkeler için kişi başına günde 1 ABD Doları, Latin Amerika ve Karayipler için 2 ABD Doları, Türkiye'nin de dahil olduğu Doğu Avrupa ülkelerinin de içinde bulunduğu grup için 4 ABD Doları, gelişmiş sanayi ülkeleri için 14.40 ABD Doları" olarak belirlenmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 2001, s. 104).

Bu tanım yapılırken ve bu tanım yoksulluğun sınıflandırılmasında kullanılırken bazı sıkıntılar oluşabilir. Mesela var olan tüm insanlar için aynı enerji değerinin hesaplanması pek sağlıklı olmayabilir. Aynı aile içinde dahi bu değer değişkenlik gösterebilirken, insanların gelişim düzeyleri de hesaba katılmalıdır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011, s. 63).

Görelî Yoksulluk

Bireylerin, toplumun ortalama refah düzeyinin belirli bir oranının altında olması durumuna görelî yoksulluk denir." Yani burada kıstas çoğunluğun genel seviyesidir. Bu genel seviyenin altında kalan ya da bu seviyeye uzak olan kişi ya da aile görelî yoksul sayılır (TÜİK, 2008b, s. 37).

Bu tanıma giren yoksullar, yaşamları için gerekli olan asgari gereksinimleri karşılamakta sıkıntı çekmeyen fakat gelirlerinin daha fazlasına yetmediği için toplumla ilgili kaynakları kullanmada sıkıntı çeken bireylerdir. Görelî yoksulluk, insanı sosyal yapının bir üyesi olarak ele alır. Yani mutlak yoksulluğu tek kriter olarak ele almaz. Zira insanlar karınlarını doyursa dahi, kendilerini hala yoksul olarak hissedebilirler. Çünkü toplumsal kaynakları kullanmada gelirleri onları engeller (İncedal, 2013, s. 21).

Görelî yoksulluğu mutlak yoksulluktan ayıran nokta diğer birey ya da gruplarla karşılaştırma içermesidir. Yani mutlak yoksulluktaki gibi kesin ve objektif bir tanıma sahip değildir. Bu yoksulluk türüne göre içinde bulunduğu toplumun kaynaklarını tam anlamıyla kullanamayan kişiler yoksuldur (Çetin ve Öztürk, 2009, s. 2666).

İnsani Yoksulluk

"UNDP'nin tanımına göre insani yoksulluk, katlanılabilir bir yaşam için gerekli fırsatlar ve seçeneklerden feragat etmektir" (UNDP, akt. DPT, 2001, s. 105).

BM tarafından onaylanan bu olgu, insan onuruna yaraşır bir şekilde yaşamak için maddi imkanlarla birlikte ana ihtiyaçların giderilmesi için "iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel" imkanların da var olması gerektiğine vurgu yapar (İncedal, 2013, s. 23).

UNDP, 1990 senesinden beri her yıl "İnsani Gelişme Raporu" yayımlar. UNDP, bu raporlarda sadece maddi kaynakları değil, insani kaynakları da değerlendirir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011, s. 63). Ayrıca bu raporlarda insani yoksulluk kavramının toplumdaki yansımalarını anlamak amacıyla "insani yoksulluk endeksi" oluşturulmuştur. Bu endeks, hayat süresinin uzun olmaması, eğitimin insanlara ulaşmaması, toplumsal kaynaklardan mahrumiyet gibi insanın

gelişim göstermesini engelleyen faktörleri, fakirliğin seviyelerini ve bu faktörlere maruz kalmış kişilerin, diğer insanlara oranını ölçer (Aktan ve Vural, 2002).

Yoksulluğun Çocuk Üzerindeki Etkileri

Çocuk yoksulluğunun, bir çocuk üzerinde yarattığı etkilerin tümünü ihtiva eden bir tanım bulunmamaktadır. Yoksulluk, gelir durumu, tüketim gibi iktisadi kavramlarla doğrudan açıklanabilen bir kavram iken, sağlık, eğitim gibi sosyal faktörler yoksulluğun boyutunun anlaşılmasında ve yoksulluğun çocuk üzerinde yarattığı etkileri anlama konusunda da belirleyicidir. Bunların yanında her ne kadar somut ölçüm araçları olmasalar da sevgi, ilgi gibi kavramlar da önemli ölçütlerdir (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu [UNICEF], 2006, s. 4).

Yoksulluğa maruz kalarak büyümek, çocukların gelişimini tehdit eden ciddi bir unsurdur. Yoksulluğa maruz kalan bir çocuk yaş olarak ne kadar küçükse bu durumdan o derece şiddetli etkilenecektir. Yoksulluk çocuklar üzerinde, “yetersiz beslenme”, mental gelişimin az olması, sürekli göç etme, yaşanan bölgedeki okulların sunduğu eğitimin kötü oluşu, çevreden kaynaklı bağımlılık riski, “aile içi şiddete” maruz ya da tanık olma gibi etkiler bırakmaktadır. Bu etkiler ilerleyen süreçte, işsizliği yaratmakta bu da yoksulluğun bir döngü haline gelmesine sebebiyet vermektedir (Öztürk, 2008, s. 22).

Çocukların yoksul olarak nitelendirilmesi bir noktada ailelerinin yoksul olmasına bağlıdır. Zira, bir çocuğun mensup olduğu ailenin geliri ortaya konulan yoksulluk sınırının altında kalıyor ise çocuk yoksul olarak nitelendirilecektir. Bu durum da yoksulluğun genel nedenleriyle alakalı olan bir durumdur. Özellikle eğitim seviyesinin düşük olması, bireylerin işsiz kalmalarına ya da ara işlerden gelir elde etmek için çabalamalarına neden olmaktadır (Şeker ve Ocakçı, 2014, s. 60). Yoksul aileler, çocuklarını hem fiziksel hem de duygusal olarak mahrum bırakabilmekte, bunun yanında yoksulluğun yarattığı etkileri aza indirmek amacıyla çocukları kullanabilmekte, çocuklar üzerinden para kazanmayı tercih edebilmekte, şiddete başvurabilmekte ve istismar edebilmektedirler. Çocuklarını böyle bir ortamda yetiştirmek zorunda kalan aileler, yoksulluğun bir döngü haline gelmesine sebebiyet vermektedirler. Zira çocukların, büyüdüklerinde toplumu oluşturacak birer birey olacakları gerçeğinden hareketle, toplumsal rekabette dezavantajlı konumda oldukları açıktır. Bu durum ilerleyen zamanda toplumsal gelişimi engelleyen bir gerçek haline gelecektir. Buradan hareketle çocukların başlarına gelebilecek en büyük risk yoksulluktur (Durgun, 2011, s. 145-146).

Çoğu gelişmiş ülke olan 25 OECD üyesi ülkede yoksul kesimin büyük bir oranını çocukların oluşturduğu ortaya konulmuştur. Buna göre bu ülkelerden 17’sinde çocuk yoksulluğunun arttığı görülmüştür. Ancak, devletin politika olarak GSMH’den, ailelerin hayat kalitelerini arttırmak gayesiyle ayırdığı bütçe arttıkça çocuk yoksulluğunun oluşma ihtimali azalmaktadır (UNICEF, 2006, s. 5).

Yoksulluk çocuk üzerinde, birçok etki yaratmaktadır. Öyle ki yoksul ailede ihtiyaç duyulan en önemli olgu işgücüdür. Bu sebeple yoksul ailede büyüyen

çocuklarda eğitim olgusu en az düşünölen olgulardan biri olmakta, çocuklar küçük yaşta çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Eğitim almayan çocuklar ya da eğitimsiz olan yoksul ebeveynleri vasıfsız eleman olarak değerlendirildiklerinden düşük ücretlerle çalışmakta, yoksulluktan kurtulma noktasında bir çıkış yolu bulamamaktadırlar. Bunların yanında yoksul olan hanede ya da kişinin kendisinde engellilik, kronik hastalık, yaşlılık gibi özel durumlar varsa, yoksulluk bu özel durumların daha şiddetli yaşanmasına sebep olmakta, ölüm oranlarının bu ailelerde daha yüksek olmasına yol açmaktadır (Kurnaz, 2007, s. 51).

Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu

Ulusal düzeyde yapılan kıyaslarda, yoksulluk göstergeleri baz alındığında Türkiye’nin iç açıcı bir konumda olduğunu söylemek zor gözökmektedir. Gelirin adaletsiz dağılması sorununu aşamayan Türkiye’de yoksulluk bir an önce ortadan kaldırılması gereken bir sorun halini almıştır. Türkiye’de yoksul olarak nitelendirilebilecek çocukların oranı, aynı vaziyetteki erişkinlerden daha fazladır. 15 yaşını doldurmamış her dört çocuktan biri yoksulluk sınırının altında hayat sürdürmektedir. Kırsala bakıldığında bu oran beşte ikinin üzerine çıkmaktadır. Düşük gelire sahip ailelerin genel özelliği olarak çocuk sayısı fazladır ve bu aileler yoksulluk açısından risk oranı yüksek gruplardandır (UNICEF, 2011). Yine TÜİK’in 2013 yılında yaptığı bir araştırmaya göre, yoksul çocuklar, yoksul yetişkinler içerisinde % 44,3 gibi bir orana sahipken, kentte yaşayan yoksul çocuklar kentli yetişkinler içerisinde % 44,8, kırdaki yaşayan yoksul çocuklar ise kentli yetişkinler içerisinde % 47,5 oranına sahiptir (TÜİK, 2014).

Türkiye, çocuk yoksulluğu verileri baz alındığında Avrupa devletlerine göre bariz bir şekilde öndedir. Bu olumsuzluğun istatistiki verilerini ortaya koyan Avrupa İstatistik Ofisi’ne göre, 17 yaşın altında olan ve yoksulluk riski içinde yaşayan çocukların oranı Norveç, Danimarka ve Slovenya gibi ölkelerde % 10’dan az bir durumda iken, Bulgaristan’da % 18, Yunanistan’da ise % 21’e yükselmektedir. Türkiye’deki verilere en yakın olan Romanya’da bile % 22 olan bu oran, Türkiye’de % 34 oranıyla çok ileri düzeydedir (European Community Statistical Office, [EUROSTAT], 2011).

Türkiye’de kalabalık aile yapısı da çocuk yoksulluğunu etkileyen bir olgudur. Buna göre TÜİK’in 2016 yılında yaptığı yoksulluk araştırmalarına göre yoksul aileler içinde en az oran çekirdek aile yapısına sahip ailelerdeyken, iki yetişkin ve en az üç bağımlı çocuğu olan ailelerin yoksul aileler içindeki oranı % 45,7’dir (TÜİK, 2016). Aile yapısının belirgin bir şekilde ortaya çıktığı yoksullukta tek ebeveynli aile yapısı da dikkat çekmektedir. Buna göre yoksul aileler içindeki oranı % 29,3 olan tek ebeveyn ve en az bir çocuklu aileler de yoksulluktan bariz bir şekilde nasibini almaktadır (TÜİK, 2017a).

Yoksulluğun yoğun bir şekilde etkilediği önemli bir olgu da sağlıktır. Çocukları baz alan sağlık verilerinde Türkiye’nin ilerlemesi gerektiği aşıkardır. Son yıllarda nispeten gelişme kaydedilse de dünyanın gerisinde olunduğu da bir

gerçektir. Yetersiz beslenme sorunu yaşayan çocuklar ölümcül olabilecek sağlık sorunları yaşayabilmektedirler. Beş yaşın altında gerçekleşen çocuk ölümleri 1990 yılından 2011 yılına kadar azalmış, 1990 yılında 12 milyon olan bu rakam, 2011 yılında 6.9 milyona gerilemiştir (Kahraman ve Sallan Gül, 2015, s. 349). Türkiye’de ise 1 yaşın altında gerçekleşen bebek ölümlerinde oran 2012 yılında % 11,6 iken 2016 yılı itibariyle % 10,2’ye gerilemiştir (TÜİK, 2016).

Yoksulluğun etkilediği önemli bir nokta da eğitimidir. Çocukların gelişimsel olarak ihtiyaç duyduğu okul öncesi eğitim önemli bir olgudur. Çocuklar bilişsel ve zihinsel gelişimlerini olumlu etkileyen okul öncesi eğitimi için belirli bir oranda maddi güç gerekmektedir. 2004 yılı itibariyle, Fransa’da % 100, Belçika ve İtalya’da % 95, Almanya’da % 70 olan okul öncesi okullaşma oranı Türkiye’de % 15’ti (World Bank, 2004). Günümüzde ise ülke politikaları gereğince ücretsiz ya da düşük ücretli sağlanan okul öncesi eğitim 2016 yılı itibariyle % 55 seviyesine yükselmiştir (Eğitim Sen, 2017, s.2).

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu başlığın altında; araştırmanın problemi, modeli, evreni ve örneklemini, veri toplama araç ve/veya teknikleri, verilerin toplanması ve verilerin analizi gibi bilgiler yer almaktadır.

Araştırmanın Problemi

Yoksulluk, insanların sağlıklı bir şekilde yaşamalarına, hayatlarına destek almadan devam etmelerine engel olan, evrensel bir problemdir. Yoksulluk, insanları sadece fiziksel yönden değil, ruhsal ve sosyal yönden de etkilemektedir. Kişilerin içinde bulunduğu ortam, sosyal destek mekanizmaları ile kurabildiği ilişkiler ve kişilerin sosyo-demografik özellikleri yoksulluğu ve dolayısıyla sosyal yardımdan faydalanmayı etkileyen önemli faktörlerdir. Yoksul ailede büyüyen çocuklar için ise yoksulluk daha büyük bir problemdir. Zira, yoksul bir aileye doğan çocuk, gelişme sürecinde çeşitli eksiklikler yaşayacak ve yetişkinliğinde çok daha kompleks sorunlarla yüzleşecektir.

Araştırmanın yapıldığı İstanbul ilinin Bağcılar ilçesi, sosyo-demografik olarak çeşitlilik içeren bir ilçedir. Buna göre, Bağcılar ilçesinin göç alan, çeşitli etnik grupları barındıran ve gelişmişlik düzeyi olarak nispeten geri olduğu düşüncesi, araştırma evreninin Bağcılar olarak belirlenmesine sebebiyet vermiştir. Bu çerçevede araştırma “yoksul çevrede büyüyen çocukların, ailelerinin sosyo-demografik özelliklerinin çocukları nasıl etkilediği” problematiği üzerinedir.

Araştırmanın Amacı

Yoksul çevrede büyüyen çocukların, ailelerinin sosyo-demografik özelliklerinin çocukları nasıl etkilediği amacıyla yapılan bu araştırmanın; yaş ile yoksulluk, cinsiyet ile yoksulluk, gelir durumu ile yoksulluk, öğrenim durumu ile yoksulluk, mesleki durum ile yoksulluk, engel durumu ile yoksulluk ve göç

durumu ile yoksulluk arasındaki ilişkilerin ortaya konulması ve tüm bu ilişkilerin çocuklar üzerinde nasıl etki yarattıklarını saptamak da alt amaçlarıdır.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, iki veya daha fazla sayıdaki değişken arasında bulunan ve bu değişkenler arasındaki bağlantıyı ortaya koymayı amaçlayan “ilişkisel tarama modeli” kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Bağcılar ilçelerinde ikamet eden ve sosyal yardıma başvuran ve en az bir çocuğu olan bireyler oluşturmaktadır.

En uygun örneklem büyüklüğü, araştırmanın amaçlarına göre ve mevcut sınırlandırıcı faktörlere göre değişir. Bu faktörlerden biri de “zaman” faktörüdür. Dolayısıyla zamanın kısıtlı olması nedeniyle örneklem seçimi belirlenirken bu faktöre göre hareket edilmiştir (Arıkan, 2004, s.152).

Çalışmanın evreni ilgili STK'ye başvuru yapanlar, örneklem ise başvuru yapanlar arasından rastgele seçilenlerdir. Bireyler arasından yapılan seçimler tamamen rastgele olarak belirlenmiştir. Toplamda 200 kişi seçilmiştir. Bu kişilere ait bilgiler, bulgular kısmında değerlendirilmiştir.

Veri Toplama Araç ve/veya Teknikleri

Araştırmada kullanılacak veriler Bağcılar ilçesinde bulunan bir STK'ye sosyal yardım almak amacıyla başvuran ve Bağcılar ilçesinde ikamet etmekte olan bireylere uygulanan soru formu yoluyla toplanmıştır. Bu soru formu ekte belirtilmiştir. Bu verilerin toplanmasında soru formları bireylere doldurulması için bırakılmış, soru-cevap şeklinde bizzat doldurulmuştur.

Verilerin Toplanması

Bu araştırmada kullanılacak veriler yorumlanacak olan bulguların öğrenilmesi amacıyla, bireylerin ve/veya hanelerin sosyo-demografik özelliklerini belirlemek amacıyla hazırlanmış soru formu ile toplanmıştır. Buna göre yaş, cinsiyet, gelir durumu, çalışma durumu, öğrenim durumu ve engellilik durumu gibi bilgiler öğrenilmiştir.

Veri toplama süreci 01.12.2017-01.01.2018 tarihleri arasındaki zaman diliminde gerçekleştirilmiştir. Soru formlarının yöneltildiği bireyler hakkında nitel gözlemlerde bulunulmuş ve onlar hakkında kanı edinme noktasında katkı sağlamıştır. Ayrıca kişilere uygulanan soru formlarıyla ilgili kişilerden onay alınmış, kişilerin kimliklerini ortaya çıkaracak hiçbir bilgi istenmemiş ve toplanmamıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler SPSS Versiyon 25.00 paket programında analiz edilmiş ve değişkenlerin niteliğine göre; yüzde, ortalama, dağılım gibi betimsel istatistikler kullanılmıştır.

BULGULAR

Bağcılar ilçesinde ikamet eden ve sosyal yardıma başvuran 200 kişi üzerine uygulanan bu çalışmada, yoksul ailede büyüyen çocukların ebeveynlerinin/hanelerinin sosyo-demografik durumlarını belirlemek amacıyla; yaş, cinsiyet, gelir, öğrenim, meslek, engel, göç durumlarını ortaya koyan değişkenler yorumlanmıştır.

Yaş Durumu

Tablo 1: Bağcılar İlçesi Sosyal Yardıma Başvuranların Yaş Durumları

Yaş(Grup)	Frekans	% Frekans	% Yığılmalı
18- 30 Yaş Aralığı	46	23	23
31-45 Yaş Aralığı	121	60,5	83,5
46-60 Yaş Aralığı	27	13,5	97
60 Yaş ve Üstü	6	3	100
Toplam	200	100	

Tablo 1’de Bağcılar ilçesindeki sosyal yardıma başvuran bireylerin yaş dağılımları görülmektedir. Buna göre 46 kişi, 18-30 yaş arası grupta bulunmakta bu da örneklemin % 23’üne denk gelmektedir. 121 kişi, 31-45 yaş arası grupta bulunmakta bu da örneklemin % 60,5’ine denk gelmektedir. 27 kişi, 46-60 yaş arası grupta bulunmakta bu da örneklemin % 13,5’ine denk gelmekte ve 6 kişi, 60 yaş üstü grupta bulunmakta bu da örneklemin % 3’üne denk gelmektedir.

Tablo 1’i incelediğimizde 60 yaş üstü bireylerin sosyal yardıma başvuranlar arasındaki en az grup olduğunu, 31-45 yaş arası grubun ise sosyal yardıma başvuranlar arasındaki en fazla grup olduğunu söylemek mümkündür. Buna göre yaşlı bireyler tarafından bakımları sağlanan çocukların yoksulluk sorunuyla daha az karşılaştıkları yorumu yapılabilir.

Yukarıdaki tabloda yaş kategorik olarak sunulmuş, burada ise açık uçlu yanıt alınmış yaşa ait betimsel istatistikler sunulmuştur. Yukarıdaki tabloda elde edilen veriler raporlanırken kategorik hale getirilmiştir.

Tablo 2: Yaş Değişkenine Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Tanımlayıcı İstatistikler	Değerler
Ortalama	38.28
Medyan	37.00
Std. Sapma	11.013
Minimum	18
Maksimum	69

Tablo 2’de Bağcılar ilçesinde ikamet eden ve sosyal yardıma başvuran bireylerin yaşlarının dağılımları gözükmemektedir. Buna göre başvuranlar arasında en yaşlı olan birey 69, en genç olan birey ise 18 yaşındadır. Araştırmaya konu olan bireylerin yaşlarının aritmetik ortalamaları 38.28’dir. Serinin medyanı ise 37’dir. Uç değerlerden etkilenmeye payı olmayan bu dağılım ölçüsü kabul edildiğinde ortalamanın 37 olduğu söylenebilir. Ayrıca 121 kişinin 31-45 yaş arası grupta olduğu düşünüldüğünde ortalamanın da bu değerler arasında bir rakam olması çok tabiidir.

Cinsiyet Durumu

Tablo 3: Bağcılar İlçesi Sosyal Yardıma Başvuranların Cinsiyet Durumları

Cinsiyet	Frekans	% Frekans	% Yığılmalı
Kadın	171	85.5	85.5
Erkek	29	14.5	100
Toplam	200	100.00	

Tablo 3’te Bağcılar ilçesinde ikamet eden ve sosyal yardıma başvuranların cinsiyetlerinin dağılımları görülmektedir. Buna göre başvuranların 29’unun erkek olduğu görülmekte bu da % 14.5’e denk gelmektedir. 171 kişinin ise kadın olduğu görülmekte bu da % 85.5’e denk gelmektedir. Buna göre sosyal yardıma başvuranların çok büyük bir çoğunluğunun kadın olduğu görülmektedir.

Buna göre ilk defa 1978 senesinde Diane Pierce tarafından ortaya atılan “yoksulluğun kadınlaşması” (feminization of poverty) ifadesi, bu senelerde Amerika’da bulunan fakirlerin 2/3’ünün kadınlardan meydana gelmesi ve ilerleyen süreçte kadınların istihdam oranlarındaki fazlalaşmaya rağmen, 1950-70 seneleri arasında yer alan zaman diliminde kadınların mali durumlarının iyice kötüleşmesine farkındalık yaratmak amacıyla kullanılmıştır. Bu yıllardan itibaren ortaya koyulan birçok çalışma, “yoksul kadınların” miktarının yoksul erkeklere

nazaran hep fazla olmasıyla birlikte, yoksulluğun boyut olarak kadın ve erkek olarak değişik şekillerde yaşandığını göstermektedir (Gerşil, 2015, s. 162).

1992 yılı BM raporunda geçmiş 20 sene ele alındığında kentte yaşamayan yoksul kadınların yaklaşık olarak % 50 gibi büyük bir oranda artış gösterdiği belirlenmiştir. Ayrıca 1999 BM Gelişme Raporu'nda dünyada yoksul olarak adlandırılan kişilerden % 70'inin kadın olduğu ortaya koyulmuştur. Günümüze bakıldığında da durumun pek farklı olmadığı görülmektedir. Buna göre BM'nin 2014 yılında yaptığı bir diğer araştırmaya bakıldığında dünyada yer alan yoksullardan 10'unun 6'sı kadındır (Kocabacak, 2014, s. 137).

Kadın yoksulluğunun sebepleri arasında birçok değişken bulunmakla birlikte, dünyada ortaya koyulan çalışmalarla Bağcılar ilçesinde ikamet eden ve sosyal yardımdan faydalanmak amacıyla başvuru yapan bireylerin cinsiyetlerinin büyük oranda kadın olması arasında bir benzerliğin bulunduğu görülmektedir. Anneleri sosyal yardıma başvuran çocukların yoksulluk sorununa maruz kaldıkları yorumu yapılabilir. Buradan hareketle çalışmadan edinilen veriler ile dünyada yürütülen çalışmalardan elde edilen verilerin frekanslarının uyduğunu söylemek mümkündür.

Gelir Durumu ile Yoksulluk İlişkisi

Tablo 4: Bağcılar İlçesi Sosyal Yardıma Başvuranların Gelir Durumları

Gelir	İstatistik
Ortalama	1145 TL
Medyan	1400 TL
Std. Sapma	603.74023
Minimum	0 TL
Maksimum	2500 TL

Tablo 4'te Bağcılar ilçesinde ikamet etmekte olan ve sosyal yardıma başvuran bireylerin hanelerine gelen aylık gelirin betimlemesi bulunmaktadır. Buna göre aritmetik ortalama 1145 TL iken medyan 1400 TL'dir. Bu da sosyal yardıma başvuran bireylerin hanelerine ortalama olarak 2017 yılının asgari ücret tutarının geldiğini göstermektedir. Buna göre hiç geliri olmayan haneler olduğu gibi aylık 2500 TL gelire sahip haneler de bulunmaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK) alınan Ağustos 2017 fiyatlarına göre yapılan araştırmada çalışan tek kişinin yoksulluk sınırı 2587,89 TL olarak hesaplanmış, dört kişilik bir ailenin asgari geçim haddi ise 5334,15 TL olarak belirlenmiştir. Sonuçlar, dört kişilik bir ailenin asgari geçim haddinin bir önceki aya göre yüzde 0,21 oranında arttığını ortaya koymuştur. Çalışan tek kişinin açlık

sınırı da bir önceki aya göre yüzde 0,52 oranında yükselmiş ve 1997,46 TL olarak hesaplanmıştır. Türkiye'de 4 kişilik bir ailenin ortalama gıda ve barınma harcamaları toplamı ise 2017 yılı ağustos ayında 2005,43 TL olarak tahmin edilmiş ve ortaya konulmuştur. Yapılan araştırmada, 4 kişilik bir ailenin sağlık kuruluşlarının belirlediği gibi sağlıklı bir biçimde beslenebilmesi için gerekli harcamanın Ağustos 2017 verilerine göre günlük 40,63 TL olduğu belirlenmiş, ailenin aylık gıda harcaması toplamı ise 1218,93 TL olmuştur. (TÜİK, 2017a).

Buna göre Bağcılar ilçesinde ikamet etmekte olan ve sosyal yardıma başvuran bireylerin çocuklarının çok büyük bir çoğunluğu gıda ve barınma ihtiyaçlarından mahrum kalmaktadırlar. Ayrıca bu gelirlerin birey değil hane bazında olduğu da bilinmekte ve bu da durumu daha da vahim hale getirmektedir. Yoksulluk olgusunun çocuklar üzerinde yarattığı etkilerden en belirginini “beslenme yetersizliğidir.” Yoksulluğun en temelde mutlak olarak ele alınması, haneye gelen gelir ve bu gelirle sağlanan besinler üzerinden şekillenmesine sebebiyet vermekte, beslenme önemli bir ölçüt olarak kullanılmaktadır. Besin yetersizliği, annelerde sütün kesilmesine, bebeklerin düşük doğmasına sebebiyet verebilmektedir. Beslenme yetersizliği, dünyada beş yaşın altında gerçekleşen çocuk ölümlerine neden olan faktörler arasında ciddi bir orana sahiptir. Öyle ki beş yaşın altında olup ölen her üç çocuktan biri beslenme yetersizliğinden ölmektedir. Yine bunların yanında, besinlerden elde edilen mineral, vitamin gibi gelişime katkı sağlayan unsurların alınamaması, çocukların gelişimsel olarak geri kalmalarına, bilişsel geriliğe, zeka düşüklüğüne sebebiyet verebilmektedir (Şener ve Ocağcı, 2014, s. 61).

Hollanda’da yoksul olarak belirlenen ve ulusal standartlara göre yoksulluk sınırının altında yaşam sürdüren 65 aile ve çocukla yapılan araştırmaya göre; çocuklar yoksulluktan bireysel olarak farklı şekilde etkilenmekte, bu farklılığın çocuklara harcanan para, ailenin durumu yönetme kapasitesi, ailenin çocuklara sağladığı sosyal destek ve aile içi iletişim gibi nedenlerden kaynaklandığı ortaya çıkmıştır. Çocukların yoksullukla ilgili en çok sıkıntı çektiği durumların başında besin yetersizliği gelmektedir. Bunun yanında akranlarıyla kendini kıyaslaması, bu kıyaslanmanın akranlarında olup kendilerinden olmayan imkanları ortaya çıkarması kıskançlık, öfke, utanma ve kendilerini dışlanmış hissetme, arkadaşlarından eleştiri alma, sosyal etkinliklerden mahrum kalma gibi sorunları ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca araştırmaya katılan çocukların yoksulluğu kader olarak gördükleri, ailelerini üzmemek için bu durumdan şikayetçi değil gibi davrandıkları görülmüştür (Hoek, 2005, s. 113-121). Buradan hareketle Hollanda’da yapılmış araştırmada çocukların en çok yakındığı konunun besin yetersizliği olduğu, Bağcılar’da da çocukların temel gıda ihtiyaçlarını karşılayamayacak seviyede gelire sahip olan ailelerde yaşadıkları görülmektedir. Buna göre Hollanda’da yapılan araştırma ile Bağcılar’da yapılan araştırmanın frekanslarının uyduğu yorumunu yapmak mümkündür.

Yoksulluk, yetersiz beslenmenin hem sebebi hem de sonucudur. Beslenmede meydana gelecek yetersizlikler, çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimlerini

olumsuz etkilemekte, bu da üretkenliği ve başarı durumunu engellemektedir. Meydana gelecek bu başarısızlıklar eğitimde kendini gösterecek ve kişiler düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda kalarak yoksulluk döngüsünün dışına çıkamayacaklardır (Kulaksızoğlu, 2003, s. 12).

Öğrenim Durumu ile Yoksulluk İlişkisi

Tablo 5: Bağcılar İlçesi Sosyal Yardıma Başvuranların Öğrenim Durumları

Öğrenim Durumu	Frekans	% Frekans	% Yığılmalı
Okuryazar Değil	69	34.5	34.5
İlköğretim	115	57.5	92
Lise	15	7.5	99.5
Üniversite	1	0.5	100
Toplam	200	100	

Tablo 5'e göre Bağcılar ilçesinde ikamet eden ve sosyal yardıma başvuran bireylerin 69 tanesi okuryazar değildir ve oran olarak % 34.5'e denk gelmektedir. 115 tanesi ilköğretim mezunudur ve bu da % 57.5 oranına denk gelmektedir. 15 tanesi lise mezunudur ve bu da oran olarak % 7.5'e denk gelmektedir. Dağılımın en ilginç yönü ise sadece 1 kişinin üniversite mezunu olmasıdır. Bu da oran olarak % 0.5'e denk gelmektedir. Tablo 5'e göre en çok ilköğretim mezunu olan bireyler sosyal yardıma başvurmakta iken en az üniversite mezunları başvurmaktadır. Ayrıca eğitim durumu yükseldikçe sosyal yardıma başvurma faaliyeti düşmektedir. Yani bu durumda öğrenim durumu ile yoksulluk arasında bir ilişkiden bahsetmek mümkündür. Bu ilişki tersine bir ilişkidir.

TÜİK'in ortaya koyduğu bir çalışmada; ailedeki birey başına düşen ortalama gelirin % 50'si göz önünde bulundurularak hesaplanan yoksulluk miktarına göre; "okur-yazar olmayanların % 27,2'si, bir okul bitirmeyenlerin % 23,7'si yoksul iken, bu oran lise altı eğitimlilerde % 12,8, lise ve dengi okul mezunlarında ise % 5,6 olarak bulunmuştur. Yükseköğretim mezunları ise % 1,6 ile yoksulluk oranının en düşük gözlendiği grup olarak saptanmıştır." (TÜİK, 2015). Buradan hareketle TÜİK'in araştırması ile çalışma arasında bir benzerlikten bahsetmek mümkündür. İncelendiğinde TÜİK'in elde ettiği bulgular ile, Bağcılar'dan elde edilen verilerin frekanslarının uyduğu yorumu yapılabilir.

Tablo 6: Bağcılar İlçesi Sosyal Yardıma Başvuran Hanelerdeki Öğrenim Gören Çocuk Durumu

Çocuk Aralığı	Hane Sayısı	% Hane Sayısı	% Yığılmalı
Öğrenim gören yok	29	14,5	14,5
1-2 Çocuk	117	58,5	73
3-4 Çocuk	37	18,5	91,5
4 ve üstü çocuk	17	8,5	100
Toplam	200	100	

Bağcılar ilçesinde sosyal yardıma başvuran kişilerin hanelerindeki öğrenim gören çocuklar Tablo 6'da gösterilmiştir. Buna göre 29 hanede öğrenim gören çocuk bulunmamakta, bu da oransal olarak % 14,5'e denk gelmektedir. 117 hanede 1 veya 2 çocuk öğrenim görmekte bu da oransal olarak % 58,5'e denk gelmektedir. 37 hanede 3 veya 4 çocuk öğrenim görmekte bu da oransal olarak % 18,5'e denk gelmektedir. 4 ve üstü çocuğun eğitim gören hanelerin sayısı ise 17 olup bu da oransal olarak % 8,5'e denk gelmektedir. Buna göre yığılmanın 1 veya 2 çocuğun eğitim gördüğü hanelerde olduğu yorumu yapılabilir.

Öğrenim gören çocuğun olmadığı hanelerde bazı çocukların 0-3 yaş aralığında olduğu ancak büyük çoğunluğunun ise okul çağında olduğu halde okula gitmediği bilgileri edinilmiştir. TÜİK'in 2012 yılında yaptığı çocuk işgücü anketine göre; Türkiye'de 6-17 yaş grubu arasında bulunan çocukların sayısı toplam 15 milyon 247 bin'dir. Yaşları büyüdükçe çocukların okullaşma oranları düşmektedir. Yani çocukluktan ergenliğe doğru eğitim hayatları son bulmakta, tamamen iş hayatına katılmaktadırlar. Buna göre 2012 yılı itibarıyla, 6-17 yaş grubu çocukların istihdamdaki oranı % 5,9'dur. Bu çocukların % 56'sı kırsalda yaşamaktayken, % 44'ü kentte yaşamaktadır. 15-17 yaş arası çocukların istihdam oranı ise % 15,7'dir (TÜİK, 2012). Yine TÜİK'in 2016 yılında yapmış olduğu "İstatistiklerle Çocuk" isimli araştırmaya göre 2016 yılında, 15-17 yaş arası grupta yer alan çocukların çalışma hayatına aktif olarak katılım oranları % 20,8, istihdam edilme oranları % 18 ve işsizlik oranları % 13,5 olarak bulunmuştur (TÜİK, 2016). Buna göre öğrenim görmeyen çocukların çalıştığı ya da çocuk işçi olma riski taşıdıkları yorumu yapılabilir.

Çocukların yoksulluğa maruz kalmaları eğitim yaşamlarını doğrudan etkilemektedir. Yoksul kesimlerin ve sosyoekonomik düzeyi düşük bölgelerde yer alan okullarda eğitim kalitesi bir hayli düşüktür. Bu durum da okuldan erken ayrılma sayısını arttırmakta, yoksulluktan dolayı dezavantajlı olan çocuğun ilerleyen yaşamında da eğitimsizlikten dolayı düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalmasına sebebiyet vermektedir (Koşar, 2000, s. 35). Okul başarısızlığında

şüphesiz ki en önemli etkenlerden biri “bilişsel yetilerdir.” Amerika Birleşik Devletleri’nde yapılan Ulusal Sağlık Araştırması’na göre, yoksul olan ailede yaşayan çocuklarda, zengin olanlara göre bilişsel gerilik ve öğrenme güçlüğü oranları fazladır. Okul başarılarında ise, yoksul çocuklarda sınıfta kalma, okuldan uzaklaştırılma oranı, zenginlere oranlara daha fazladır. Ayrıca ilköğretimi bitiren yoksul çocuklar % 21 oranında eğitimlerine devam etmemektedirler (National Health Interview Survey, 1997, akt. Öztürk, 2008, s. 36-37). Buna göre Bağcılar ilçesinde yoksul ailede yetişen çocukların ilerleyen dönemlerinde öğrenimleriyle ilgili risklerle karşı karşıya kalabileceği, yoksulluktan dolayı bilişsel yetilerinde problem yaşayabilecekleri ve bu durumun da eğitime devam edememe riskini arttıracığı yorumları yapılabilir.

Mesleki Durum ile Yoksulluk İlişkisi

Tablo 7: Bağcılar İlçesi Sosyal Yardıma Başvuranların Mesleki Durumları

Çalışan	Frekans	% Frekans	% Yığılmalı
Var	137	68.5	68.5
Yok	63	31.5	100
Toplam	200	100	

Tablo 7’de Bağcılar ilçesinde ikamet eden ve sosyal yardıma başvuran bireylerin hanelerinde çalışan bireyin bulunup bulunmadığı yer almaktadır. Buna göre sosyal yardıma başvuran bireylerin 137’sinin hanesinde çalışan birey bulunmaktayken, 63 tanesinde bulunmamaktadır. Çalışanın bulunmadığı hanelerin bazılarında da yapılan gözlemler sonucu sosyal yardımlardan gelir elde edildiği görülmüştür. Ancak çalışanın olduğu hanelerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Eğitim oranı arttıkça işsizliğin oluşum ihtimalinde azalma ile beraber, işsiz kalma vakti de azalır. Öğrenim durumu üst seviyede olan kişiler, iş bulma konusunda diğer kişilere göre daha avantajlı konumdadırlar. Bu sebeple işsiz kalma vakitleri daha az olur. Bunların sonucu olarak da öğrenim durumu yüksek olan kişilerin iş değişikliğinde buldukları takdirde isteksiz olma ihtimalleri de düşük olacaktır (Çalışkan, 2007, s. 290). Buradan hareketle çalışmadan elde edilen verilerin literatürle frekanslarının uyduğunu söylenebilir.

Bunların haricinde bulgular değerlendirildiğinde gelir elde eden bireylerin de sosyal yardım faaliyetlerine başvurduğu görülmektedir. Buna göre bir çalışan yoksulluğundan söz etmek mümkündür. Ülkemizde ki durumu değerlendirildiğinde çalışan yoksulluğunun 2002-2009 seneleri arasında azalma gösterdiği söylenebilir. Ülkemizde bulunan çalışan yoksullara bakıldığında en yüksek oranı yevmiyeli çalışanların oluşturduğu, bunların da kırsal kesimde daha yüksek oranda olduğunu söylemek mümkündür. Ücretli ve maaşlılara bakılacak olursa ise bu kesimin

yoksulluk oranının düşük olduğu söylenebilir. Bu da kır-kent ayrımına gitmenin daha doğru olacağını ortaya koymaktadır (TÜİK, 2009).

Yapılan bir diğer araştırmaya göre ise, sosyal yardım faaliyetlerinden yararlandığı halde çalışan bireylerin, büyük oranda mevsimlik işçi, merdiven yıkama, hamallık, seyyar satıcılık, temizlikçilik, bulaşıkçılık, toplayıcılık gibi tipik olmayan işlerde çalıştığını ortaya koymaktadır (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010).

Tüm bunlardan hareketle Bağcılar ilçesindeki sosyal yardım alıcıları gelir getirici faaliyette bulunan ve bulunmayan şeklinde kategorize edildiğinde, yoksulluk ve işsizlik arasında bir bağlantı kurulabileceğini ve aynı zamanda da çalışan yoksulluğu kavramından bahsedilebileceğini söylemek mümkündür. Ayrıca yoksul ailede yetişen çocukların ebeveynleri çalışsa bile yoksulluk durumunun varlığından, kalifiye eleman olmayan ebeveynlerinin her an işsizlik tehlikesiyle karşı karşıya olduğundan bahsetmek mümkündür.

Engel Durumu ile Yoksulluk İlişkisi

Tablo 8: Bağcılar İlçesi Sosyal Yardıma Başvuranların Hanelerindeki Engelli Durumları

Engelli Birey	Frekans	% Frekans	% Yığılmalı
Yok	154	77	77
Var	46	23	23
Toplam	200	100	

Tablo 8’de Bağcılar ilçesinde ikamet eden ve sosyal yardıma başvuran bireylerin hanelerinde bulunan engelli durumları görülmektedir. Buna göre sosyal yardıma başvuran bireylerin hanelerinin 154’ünde engelli bulunmamakta bu da oran olarak % 77’ye denk gelmektedir. 46 hanede ise engelli bulunmakta ve bu da oran olarak % 23’e denk gelmektedir.

Engelli bireyler, sosyal hayata adaptasyon sağlamada sıkıntı yaşayan ve “sosyal dışlanmaya” uğrayan bir gruptur. Engellilik ve yoksulluk kavramları genelde birbirini doğuran kavramlardır. Yoksul hanelerin engelli birey barındırma ihtimallerinin fazla olmasının yanı sıra, engelli bireylerin ya da bakımından sorumlu olan kimselerin işsizlik olasılığı da fazladır. Bu yüzden engelli bireylerin sosyal destek mekanizmalarına ulaşma şansları da azalır. Tüm bunlar engelli kişiyi toplumun dışında bırakarak sosyal dışlanma yaratır (Çat ve Genç, 2013, s. 371). Buradan hareketle engelli bireyleri bu döngüden kurtarmanın ilk yolunun eğitim olduğu, eğitimin meslek ve gelir durumlarını doğrudan etkileyerek sosyal içleme sağlayacağı yorumları yapılabilir.

TÜİK'in yaptığı bir araştırmada; Türkiye'de bulunan engellilerin % 36,33'ünün okuma yazma bilmediği, % 63,67'sinin ise bildiği verileri bulunmuş, bu oranın engeli bulunmayan bireylerin okuryazarlık oranına göre bir hayli düşük olduğu, kırdı bu oranın neredeyse eşit olduğu ortaya konulmuştur. Aynı çalışmanın iş durumu üzerinden yorumlandığı kısımda ise Türkiye'deki engellilerin sadece % 21,71'inin işgücüne dahil olduğu, % 15,46 oranında işsizliğin olduğu, % 78,29'unun ise işgücüne dahil olmadığı verileri bulunmuştur (TÜİK, 2010). Sosyal yardıma başvuran bireylerle ilgili yapılan gözlemlerde engelli bireylerin büyük çoğunluğunun çocuk olduğu görülmüştür. Bu çocukların hem yoksulluk hem de engellilikten dolayı yaşayabilecekleri dışlanma riskleri çok yüksektir. Bahsedilen risklerin ilerleyen zamanlarda bu çocuklar için gerçek olabileceği tehlikesinin karşısına geçmenin ilk yolu bahsedildiği gibi eğitimidir.

Göç Durumu ile Yoksulluk İlişkisi

Tablo 9: Bağcılar İlçesi Sosyal Yardıma Başvuranların Göç Durumları

Göç Durumu	Frekans	% Frekans	% Yığılmalı
Göç Edilmedi	36	18	18
Doğu Bölgesi	123	61,5	79,5
İç Anadolu Bölgesi	9	4,5	84
Batı Bölgesi	5	2,5	86,5
Karadeniz Bölgesi	23	11,5	98
Akdeniz Bölgesi	4	2	100
Toplam	200	100	

Tablo 9'da Bağcılar ilçesinde sosyal yardıma başvuran bireylerin göç durumları verilmiştir. Buna göre 36 kişinin göç etmediği bunun da oransal olarak % 18'e denk geldiği, 123 kişinin Doğu Bölgesi'nden (Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri) göç ettiği bunun da oransal olarak % 61,5'e denk geldiği, 9 kişinin İç Anadolu Bölgesi'nden göç ettiği bunun da oransal olarak % 4,5'e denk geldiği, 5 kişinin Batı Bölgesi'nden göç ettiği bunun da oransal olarak % 2,5'e denk geldiği, 23 kişinin Karadeniz Bölgesi'nden göç ettiği bunun da oransal olarak % 11,5'e denk geldiği ve 4 kişinin de Akdeniz Bölgesi'nden göç ettiği bunun da oransal olarak % 2'ye denk geldiği görülmektedir. Buna göre en

çok göçün gerçekleştiği bölge Doğu Bölgesi, en az göçün gerçekleştiği bölge ise Akdeniz Bölgesi'dir.

TÜİK'in yayımladığı verilere göre 2016-2017 yılları arasında en fazla göç veren bölge Doğu Bölgesi'dir. Buna göre verilen toplam 2.256.083 göçün yaklaşık 350.000'i Doğu Bölgesi'nden verilmiştir (TÜİK, 2017b). Buna göre TÜİK'in yayımladığı verilerle araştırmadan elde edilen verilerin benzerlik gösterdiği yorumu yapılabilir. Ayrıca Bağcılar ilçesinde sosyal yardıma başvuran bireylerin büyük çoğunluğunun işsizliğin yarattığı yoksulluk nedeniyle İstanbul'a göç ettiği yapılan gözlemler sonucu bilinmektedir. Yine TÜİK'in 2011 yılında yayımladığı verilere göre ise 2011 yılında verilen göçlerin % 41.5'i bir bireye bağımlı olarak gerçekleşmiştir. Bağcılar ilçesinde de durum "aile reisi" olarak görülen birey etrafında şekillenmiş, haneler aile reisiyle beraber göç etmek zorunda kalmışlardır (TÜİK, 2011).

Göç etmiş ailelerde yaşayan çocuklar için yoksulluğun beraberinde getirdiği birçok risk bulunmaktadır. Suça sürüklenme riski, bu risklerden biridir. Suça sürüklenen çocuk sorunu, sadece hukuki olarak değerlendirilebilecek bir sorun değil, tüm toplumu ilgilendiren ve sosyal boyutu hukuki boyutundan daha önemli olan bir olgudur. Çocuğun suça yönelmesinin nedenini anlamaya çalışan araştırmalar, bu nedenlerin birden fazla olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre çocuğun suça sürüklenmesinde etkili olan faktörler; toplumsal, zihinsel, fiziksel, kültürel, iktisadi faktörlerdir. Aslına bakıldığında tüm bu faktörlerin çıkış noktası yoksulluk olgusudur (Şen vd., 2012, s. 2). Çocuğun suça sürüklenmesinde çevresel faktörlerin rolü oldukça büyüktür. Çevresel faktörlerden kasıt, yoksulluk ve yoksulluğun getirdiği ikincil sorunlar olan; işsizlik, toplumsal bozulma, gecekondulaşma gibi sorunlardır. Shaw ve Mckay'ın yaptığı araştırmada, çocuk suçluluğunun fazla olduğu yerlerde, yoksulluk, eğitimsizlik ve sağlık hizmetlerinden mahrum kalma gibi sorunların ortak olduğu yargısına varılmıştır (Shaw ve Mckay, 1923, akt. Avşar Kurnaz, 2009, s. 48).

Ayrıca göç çocuklar için yoksullukla birlikte bir sosyal dışlanmışlık durumu da yaratabilir. Weinger'in 5-12 yaş arasında olan 24 çocukla gerçekleştirdiği araştırmada, çocuklara kolay özdeşim kurabilmeleri gayesiyle toplam 42 yoksul ve zengin evin fotoğrafları gösterilmiş, bu fotoğraflarda kendi cinsiyetlerinden çocuklara da yer verilmiş ve çocukların bu fotoğraflar karşısında yaşadıkları duygular anlaşılmaya çalışılmıştır. Araştırma, çocukların yoksulluk içinde yaşadıklarının ve toplum tarafından dışlandıklarının farkında olduklarını ortaya koymuştur. Yoksulluk içinde büyüyen çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanmasıyla ilgili endişe yaşadıkları görülmüş, çevrelerinin ailelerine ya da kendilerine şiddet uygulayacağına dair korku yaşadıkları belirlenmiştir. Ayrıca yoksulluktan dolayı akranlarında olan ancak kendilerinde olmayan gereçlerin arkadaşları tarafından dışlanmalarına sebep olabileceğini düşündükleri görülmüştür. Çocuklar, insanların yoksulları dışladıklarını, değersiz olarak gördüklerini, dışarda tuttuklarını söylemişlerdir. Çocukların fotoğraflar üzerinden

yoksul çocukla özdeşleştikleri, kendi tecrübelerini yansıttıkları düşünülmektedir (Weinger, 1998, s. 103-117).

İngiltere’de Ridge tarafından yapılan bir araştırmada, İngiltere’de yaşayan 40 yoksul çocuk belirlenmiş ve bu çocuklarla derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmada çocukların içinde buldukları yoksulluğun, sosyal çevreleriyle olan ilişkilerini nasıl etkilediği ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Araştırmaya katılan çocukların yarısının herhangi bir harçlık almadıkları bu durumun da sosyal etkinliklerden mahrum kalmaya sebep verdiği görülmüştür. Yoksulluktan dolayı yarı zamanlı işlerde çalışan çocukların olduğu ve bu çocukların eğitimleri ve geleceklere dair endişe yaşadıkları belirlenmiştir. Ulaşımın maddi yükünün fazla olmasının çocukların arkadaş ve akraba ziyaretinde bulunmalarını engelledikleri görülmüştür. Çocukların eski ve kötü kıyafet giymelerinin alay, dışlanma ve hor görülme gibi sorunları yarattığı belirlenmiştir. Eğitimleri için gereken ihtiyaçları alamadıkları, ayakkabı, çanta gibi malzemelerden mahrum kaldıkları görülmüştür. 12 yaşından büyük olan çocukların, toplumun kendilerine olan bakış açılarını daha iyi aktardıkları görülmüştür. Maddi durumlarının yetersizliğinden dolayı arkadaşlarıyla sinemaya, tiyatroya, alışverişe gidemedikleri ve bunun da bir kısıtlanmaya sebebiyet verdiği görülmüştür. Çocuklar çevrelerinin kendileriyle olan fikirlerinden korktuklarını, eğitimlerini devam ettirememeye, sosyal dışlanma, gelecek gibi konularda kaygı duyduklarını aktarmışlardır. Son olarak çocuklara ellerinde bir sihirli değnek olsa neyi yapmak istedikleri sorulduğunda, çocukların büyük çoğunluğu lüks istekler yerine, gıda, kıyafet, tatil gibi temel ihtiyaçları istedikleri görülmüştür (Ridge, 2002, s. 38-72).

Literatürdeki araştırmaların da gösterdiği gibi sosyal dışlanmışlık korkusu çocuklar için çok ciddi bir seviyededir. Göç de zaten var olan yoksulluğun yanında hızlandırıcı bir etken olarak, sosyal dışlanmışlığı yaratabilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bağcılar ilçesinde ikamet eden ve yoksul bir ailede yaşayan çocukların ailelerinin, sosyo-demografik özellikleri ve yoksulluğa yaptığı etkiyi ortaya koymak amacıyla yapılan bu araştırmada aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Araştırmaya katılan yoksulluktan dolayı sosyal yardıma başvuran bireylerin büyük bir kısmını orta yaş olarak adlandırabileceğimiz 31-45 yaş arası grup oluşturmaktadır. Yani ebeveynleri bu yaş arası grupta bulunan çocuklar için yoksulluk sorunu ciddi bir durumdur. Orta yaş grubunun yaşlarından dolayı istihdam edilme şansları daha düşüktür. Dolayısıyla bu grubun istihdam edilmesi noktasında gerekli çalışmaların yapılması, gerekli meslek edindirme kurslarının başlatılması, bu grubun sosyal yardıma başvurma oranını düşürecektir.

Araştırmaya katılan bireylerin büyük çoğunluğu kadındır. Bu durumda bir kadın yoksulluğundan bahsetmek mümkündür ve cinsiyet yoksulluğu doğrudan etkileyen bir faktördür. Kız çocukları için bir risk durumu söz konusudur. Zira,

yoksulluğun bir döngü olduğu düşüncesinden hareket edildiğinde kız çocuklarının bu riskle karşı karşıya kaldıkları yorumu yapılabilir. Kadınların, sosyal hayata entegrasyonlarının sağlanması amacıyla, gerekli çalışmalar yapılmalı, kadınlar ev hanımları statülerindeyken bile gelir getirici faaliyette bulunabilmelidirler. Bu noktada, kadınların ev ortamlarında çalışabilecekleri işler üretilmeli ya da topluma entegre olabilmeleri için gerekli meslek edindirme kurslarına yönlendirilmeleri gerekmektedir.

Sosyal yardıma başvuran bireylerin çok büyük çoğunluğunun hanesine gelen aylık gelir 1400 TL'dir. Bu da asgari ücretin hanelerin geçinmesinde yeterli olmadığını göstermektedir. Gelir seviyesi yükseldikçe sosyal yardıma başvurunun azaldığı söylenebilir. Bu noktada iş ve meslek durumlarının geliri doğrudan etkilediği dolayısıyla da kişilerin istihdam edildiğinde sosyal yardımdan faydalanmanın düşeceği aşikardır. Bu noktada istihdam politikalarının üretilmesi, meslek edindirme kurslarının yaygınlaştırılması doğru hamleler olacaktır.

Araştırmaya katılan bireylerin büyük çoğunluğu ilköğretim mezunu ya da okur yazar değildir. Bu da eğitim durumu ve yoksulluk arasında bir ters orantı olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre "eğitim seviyesi düştükçe yoksulluk riski artmaktadır" yorumu yapılabilir. Buradan hareketle çocukların eğitimlerine gerekli önemin verilmesinin yoksulluğun bir döngü halini almasını engelleyeceği yorumu yapılabilir.

İşsizlik, yoksulluğu doğrudan etkileyen, eğitim, gelir durumu gibi faktörlerle ilişkili olan bir faktördür.

Sosyal yardıma başvuran bireylerin bazılarının gelir getirici faaliyette buldukları halde sosyal yardıma başvurdukları görülmektedir. Buradan hareketle bir çalışan yoksulluğundan bahsetmek mümkündür.

Sosyal yardıma başvuranların büyük çoğunluğunun hanesinde engelli birey bulunmasa da engelli bireyin bulunduğu hanelerin de sayısı azımsanmayacak kadar fazladır. Buna göre engellilik durumu da sosyal yardımı etkileyen bir faktördür. Özellikle yoksulluk sorunundan dolayı dezavantajlı olan çocukların bir de engelli olmaları durumunda yaşayabilecekleri sorunlar ikiye katlanmaktadır.

Yoksulluğun yarattığı etkiler hiç şüphesiz ki en çok çocukları etkilemektedir. Çünkü çocuklar gelişim dönemlerinde yaşadıkları yoksunluklardan dolayı, fiziksel ve zihinsel olarak sorunlar yaşamakta, yetişkinliklerinde bu sorunlardan dolayı dezavantajlı konuma sahip olmaktadır.

Yoksul çevrede büyüyen çocuklar, küçük yaşta çalışmak zorunda kalmakta, sokakta yaşamakta, korunmaya ihtiyaç duymakta, suça sürüklenmekte, eğitim ve sağlık gibi temel haklardan mahrum kalabilmektedirler. Tüm bu sorunlar çocukların yaşamaması gereken sorunlarken, eğitimden mahrum kalmaları tüm hayatlarını etkileyen bir unsur olmaktadır.

Çocuk yoksulluğunun hangi faktörlerde oluştuğu, nasıl ortaya çıktığı ve geliştiği konularında araştırma çalışmalarına ağırlık verilmeli ve bu çalışmaların sonuçları dikkate alınarak somut adımlar atılmalıdır.

Çocukların ebeveynlerinin iş bulması için gerekli çalışmalar yapılmalı, istihdam programları geliştirilmeli ve bu programlara yerleşme önceliği yoksul ailelere verilmelidir.

Hali hazırda bulunan kaynakların kullanım hakları çocuklara verilmeli, toplumdaki gelir adaletsizliğini gidermek amacıyla çocuklara yönelik bir akım sağlanmalıdır.

Sağlık hizmetleri erişilebilir olmalı, tamamen ücretsiz sunulmalıdır.

Besin yetersizliğinin neden olduğu bilişsel ve zihinsel sorunların önüne geçmek amacıyla devlet okullarında, devlet tarafından ücretsiz yemek desteği sağlanmalıdır.

Ebeveynlerin çocuklar hakkında bilinçlendirilmesi ve bilinçli ebeveynlik konusunda eğitimleri sağlanmalı, bu eğitim hizmetleri genel olarak bir danışmanlık hizmetine dönüştürülmelidir.

Sonuç olarak çocuk yoksulluğunun önlenmesi yoksulluğun bir döngü haline gelmesini engelleyebilecek bir durumdur. Çocuk yoksulluğunun önlenmesi ise eğitimle gerçekleşebilecek bir durumdur. Eğitimin yanında çocuklara yönelik geliştirilecek koruyucu ve önleyici sosyal politikalar bu sorunun çözümü için gerekli olan bir durumdur. Sosyal politikaların uygulanması için ise liyakat ilkesi esas alınmalı, sosyal hizmet mesleğinin uygulayıcılarına rol verilmelidir. Sosyal çalışmacı sayısının çoğaltılması çocuk yoksulluğu ile mücadele noktasında gerekli olan bir durumdur.

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2010). *Türkiye’de aile değerleri araştırması*. Ankara: Manas Medya.
- Aktan, C.C. (Ed.). (2002). *Yoksullukla mücadele stratejileri*. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Arıkan, R. (2004). *Araştırma teknikleri ve rapor hazırlama*. Ankara: Asil Yayın.
- Arpacıoğlu, Ö. ve Yıldırım, M. (2011). Dünyada ve Türkiye’de yoksulluğun analizi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), 60-76. Erişim adresi: <http://iibfdergi.nigde.edu.tr/article/view/5000066567/5000061991v>
- Avşar Kurnaz, Ş. (2009). *Türkiye’de çocuk yoksulluğu* (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi). T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

- Çalışkan, Ş. (2007). Eğitim-işsizlik ve yoksulluk ilişkisi. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7(13), 285-308. Erişim adresi: <http://sead.selcuk.edu.tr/sead/article/download/312/308>
- Çat, G. ve Genç Y. (2013). Engellilerin istihdamı ve sosyal içerme ilişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 363-393. Erişim adresi: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/akademikincelemeler/article/view/5000049441/5000046762>
- Çetin, B.I. ve Öztürk, M. (2009). Dünyada ve Türkiye’de yoksulluk ve kadınlar. *Journal of Yasar University*, 3(11), 2661-2698. Erişim adresi: <http://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2012/08/09-OZTURKCETIN.Pdf>
- Daşlı, Y. (2015). Sosyal yardımların sorunlu alanı: muhtaçlık tespiti. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 39(2), 136-154. Erişim Adresi: <http://dergi.cumhuriyet.edu.tr/cumusosbil/article/view/5000149783>
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2001). *Gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksullukla mücadele özel ihtisas komisyonu raporu sekizinci beş yıllık kalkınma planı (2001-2005)*. Ankara: DPT Yayınları. Erişim adresi: <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zet%20ihtisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/76/oik610.pdf>
- Durgun, Ö. (2011). Türkiye’de yoksulluk ve çocuk yoksulluğu üzerine bir inceleme. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 6(1), 143-154. Erişim adresi: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/beyder/article/view/5000098736/5000092025>
- Dündar, Ö. (2011). Türkiye’de kentsel yoksulluk sorunu açısından sosyal belediyeciliğin önemi. *Mediterranean Journal of Humanities*, 1(2), 117-126. Erişim Adresi: <http://mjh.akdeniz.edu.tr/dinamik/201/344.pdf>
- Eğitim Sen. (2017). *Eğitimin durumu raporu*. Erişim adresi: <http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2017/09/E%C4%9Fitimin-Durumu-Raporu-13-Eyl%C3%BCI-2017.pdf>
- EUROSTAT. (2011). Income and living conditions in Europe. Erişim adresi: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-31-10-555/EN/KS-31-10-555-EN.PDF
- Gerşil, G. (2015). Küresel boyutta yoksulluk ve kadın yoksulluğu. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İİBF Dergisi*, 22(1), 159-181. DOI: 10.18657/yecbu.24134
- Hacımahmutoğlu, H. (2009). *Türkiye’deki sosyal yardım sisteminin değerlendirilmesi* (DPT Uzmanlık Tezi). Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Hoek, T. (2005). Growing up in poverty while living in an affluent society: personal experiences and coping strategies of Dutch poor children. Goddard, J., McName, S., James, A. içinde *The Politics Of Childhood* (pp. 107-123). New York: Palgrave-Macmillan Press.

- İncedal, S. (2013). *Türkiye’de yoksulluğun boyutları: müdahale politikaları ve müdahale araçları*(Yayımlanmamış Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Uzmanlık Tezi). T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Kahraman, F. ve Sallan Gül, S. (2015). Türkiye’de çocuk yoksulluğu: Gaziantep üzerine bir araştırma. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 339-366. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/86123>
- Kocabacak, S. (2014). Kadın yoksulluğu ve kadın sağlığı üzerine yansımaları. *Sosyal Güvençe Dergisi* 0(6), 135-161. Erişim Adresi: <http://sguz.dergipark.gov.tr/download/article-file/152172>
- Koşar, N. (2000). *Sosyal hizmetlerde sosyal yardım alanı*. Ankara: Şafak Yayınları.
- Kulaksızoğlu, A. (2003). Çocukluktaki yetersiz ve kötü beslenme ile yoksulluğun ilişkisi çocuklar. Deniz Feneri Derneği. içinde Yoksulluk (s.318-329) İstanbul: Bilge Yayınevi.
- Kurnaz, Ş. (2007). Çocuk yoksulluğu. *Aile ve Toplum Dergisi*, 3(12), 47-55. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/198079>
- Öztürk, A. B. (2008). *Kentteki çocuk yoksulluğu: Keçiören örneği* (Yüksek Lisans Tezi). T.C. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ridge, T. (2002). *Childhood Poverty and Social Exclusion- From a Child’s Perspective*. UK: The Policy Press.
- Şen, S. ve Karbeyaz, K. ve Toygar, M. ve Akkaya, H. (2012). Eskişehir’de suçla itilen çocukların sosyodemografik değerlendirilmesi. *Adli Tıp Dergisi*, 26(3), 146-155. Erişim adresi: https://www.journalagent.com/adlitip/pdfs/ADLITIP_26_3_146_155.pdf
- Şener, D. ve Ocakçı, A.F. (2014). Yoksulluğun çocuk sağlığı üzerine çok boyutlu etkileri. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 13(1), 57-68. Erişim adresi: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/28/1949/20392.pdf>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2008a). *Tüketim harcamaları, yoksulluk ve gelir dağılımı, sorularla resmi istatistikler dizisi-6*. Ankara: TÜİK Yayınları. Erişim adresi: http://www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=156
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2008b). *Hane halkı işgücü istatistikleri*. Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim adresi: www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=8&KITAP_ID=25
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2009). *2009 yoksulluk çalışması sonuçları* (Yayın No. 3). Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=636>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2010). *Engelli istatistikleri* (Yayın No. 71). Erişim Adresi: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2011). Nüfus ve konut araştırması. Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni. Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15843>

- Türkiye İstatistik Kurumu. (2012). *Çocuk işgücü anketi sonuçları*. Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni. Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2014). *İstatistiklerle çocuk*. Ankara: TÜİK Matbaa.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2015). *Yoksulluk çalışması*. Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim Adresi: <http://www.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=21867>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2016). *İstatistiklerle çocuk*. Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24645>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2017a). *Ölüm istatistikleri*. Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni. Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=24649>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2017b). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları*. Erişim adresi: http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1067
- United Nations International Children's Emergency Fund. (2006). *Çocuk yoksulluğunun önlenmesi*. Ankara: Yorum Matbaa.
- United Nations International Children's Emergency Fund. (2011). *Türkiye'de çocukların durumu raporu: yoksul çocuklar*. Ankara: Yorum Matbaa.
- World Bank. (2004). *World development report*. Erişim adresi: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/5986/WDR%202004%20-%20English.pdf?sequence=1>